

Adopció o adaptació del fonema castellà /χ/

(ALDC, II, 187. El *vestit* de l'home)

(Sols tenim en compte el tipus “*tra[χ]e*”; prescindim, per tant, aquí, de geosinònims com els normatius *vestit* o *mudada* que són tractats en el mapa 138.)

El fonema /χ/, que trobem en mots castellans com *joven*, *paja*, etc., comença a aparèixer en la llengua veïna a principis del s. XVII. Quan es dona el contacte amb el català, des del s. XVIII, aquest fonema, estrany al seu sistema, arriba a través de diversos mots i és objecte bé d'adopció, entre els bilingües (*tra[χ]e*), bé d'adaptació, manifestada de diverses maneres:

1) = [k], segons el punt d'articulació (*tra[k]e*), propi de parlants monolingües, fenomen que podríem anomenar *queada*.

2) = [ʒ], segons el mode d'articulació (*tra[ʒ]e*), d'acord amb un patró de correspondències propi de bilingües (cast. [χ]oven = cat. [ʒ]ove), patró objecte de variació en valencià cap a una africació (cast. /χ/ = cat. [dʒ], *tra[dʒ]e*), que en àrea apitxada esdevenia [tʃ] (*tra[tʃ]e*).

3) = [ʃ] segons el mode d'articulació, però segons un altre patró de correspondències (cast. *ca[χ]a* = cat. *ca[ʃ]a*), sense exemples en el mapa, però que en valencià ha donat resultats com *marraix* (← cast. *marrajo*), *antoixos* (← cast. *antojos*), *muixarra* ‘orada’ (← cast. *mojarra*), *navaixa* (← cast. *navaja*), etc. La *queada* va deixar en la història de la llengua traces curioses (*quefe*, *lequia*, *luco*, *cota*, etc.), però a mesura que augmentava el coneixement del castellà, s'ha superat deixant només en la llengua normativa mots com *maco* (← cast. *majo*) i *d'estranyis* ‘d'amagat’ (← cast. *de estranjis*) o el recurs a la ironia (“canal *requional*”, “*quefe* de TV”). El tipus *tra[ʒ]e* o sobretot *tratge*, amb la seva variant sorda [tʃ], ha estat freqüent en valencià (*nava[ʒ]a*, *nava[dʒ]a*, *nava[tʃ]a*); la normativa ha acceptat *encongir* (← cast. *encoger*) i *jota* ‘tipus de dansa’ (← cast. *jota*). Per a ampliació d'aquest tema, veg. VENY, 2006 a: 33-76.

